

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XVI, св. 1-2.

БЕОГРАД, 1967.

ОБЛИЦИ ДОПУНА УЗ ГЛАГОЛЕ: СВИРАТИ, ГУДЕТИ, ДУВАТИ, УДАРАТИ И СЛ.

Конструкције реченица, односно допунских предикатских синтагми — у којих је управни члан глагол: *свирати, гудети, дувати, ударати* и сл., а зависни члан именица: *клавир, виолина, труба, гитара* или називи других музичких инструмената — показују у нашем језику неколико могућности слагања падежа именичког појма са глаголом. Тако, на пример, у књижевној грађи и у свакодневном говорном језику налазимо конструкције: глагол + *на* + локатив („свирати на виолини„); глагол + *у* + акузатив („свирати у виолину“); глагол + акузатив без предлога („свирати виолину“) и друге.

Поставља се питање — да ли су ово, с књижевнојезичког гледишта, трансформације једнаких, синонимских вредности и шта се из њихове фреквенције може закључити анализом комплетније праће језика.

За ову прилику, ми смо се послужили материјалом који пружа грађа Института за српскохрватски језик у Београду, цитираним примерима уз одговарајуће речи у Рјечнику ЈАЗУ у Загребу¹ и у Речнику САНУ у Београду,² другим речницима³, као и мишљењем неколико истакнутих музичких

¹ У даљем тексту РЈА.

² У даљем тексту РСА.

³ *Речник српскохрватског и немачког језика*, Ристић—Кантрџа (у даљем тексту Р—К); *Речник српскохрватског књижевног језика*, Л. Бакољић (даље: Бак.); *Речник савременог књижевног језика*, изд. Матице српске и Матице хрватске (РМСХ) и др.

стручњака Музиколошког института САНУ и Музичке академије у Београду.⁴

Прегледана грађа указује на то да се глаголска рекција формира у зависности како од семантичке представе именице — инструмента (врсте и форме инструмента и апаратуре за свирање) тако и од природе значења семантичког поља управне глаголске речи, као и од других елемената реченично-мисаоног комплекса. А којима ће се од ових веза дати преимућство указаће сам карактер слагања зависне и управне речи.

Ради целовитости прегледа, ми ћемо могуће конструкције посматрати у вези са неколико инструмената: виолину ћемо узети као представника гудачких инструмената, клавира као представника инструмената са диркама, трубу од дувачких, бубањ од удараљки, тамбуру и гитару за инструменте са жицама, као и друге, њима сродне, за које смо у грађи налазили потврде.

Употребу појединачних конструкција посматраћемо у следећим диференцијалним ситуацијама:

А. — у ситуацији када смисао реченице не имплицира конкретну, у извесном тренутку реализовану, (из)вршену глаголску радњу, акцију субјекта у вези са инструментом, већ има к в а л и ф и к а т и в н и смисао — указује на способност или могућност вршења глаголске радње у вези са инструментом као средством за обављање дате радње;

Б. — у ситуацији када смисао реченице имплицира конкретну, у извесном тренутку остварену, а к т и в н у радњу субјекта над објектом (посредством објекта) као средством за (из)вршење дате глаголске радње;⁵

⁴ Нашој молби за сарадњу одазвали су се проф. Стана Клајн, директор Музиколошког института, др Драгутин Гостушки, виши научни сарадник Музиколошког института, Арсен Трипа, ванредни професор и продекан Музичке академије, те доцент Академије Милутин Раденковић, којима и овом приликом срдечно захваљујемо на љубазности и одазиву.

⁵ Ситуацију А. и Б. није увек могуће строго одвојити стога што су чести хибридни случајеви као: „Он лепо свира“ = сада (лепо свира) и уопште (лепо свира). Ипак, када је сасвим јасно да реченица има искључиво квалификативни, односно активни смисао извесне разлике у употреби појединачних конструкција се могу понекад уочити.

В. — у ситуацији када је у реченици исказан прави објекат, тј. појам који представља садржај музичке репродукције и интерпретације („соната“, „песма“, „Чајковски“ и др.) инструментом као средством;

Г. — у ситуацији када је именички појам, инструмент, детерминисан једном од квалификативних одредби типа *соло* (клавир) *прва* (виолина) и сл.

У овим приликама именички појам (музички инструмент) се јавља као објекат у односу на глаголску реч, односно као средство помоћу којег субјекат остварује глаголску радњу („свирати виолином“), као врста прилошког обележја којим се открива место на којем се, статички или динамички, остварује радња субјекта („свирати на виолини“, „свирати у трубу“), а понекад и као одредба за начин на који се радња која се приписује субјекту врши („ово дело долази до пуног изражаја само кад се свира на виолини, виолином“).

Вршење основне радње субјекта (активирање инструмента) исказује се у праћи нашег језика следећим облицима:

Тип I — употребом предлога *на*;

падежна рекција у том случају може бити двојака:

1. глагол + *на* + локатив именице и
2. глагол + *на* + акузатив именице.

Прва, локативска конструкција је врло уходана и употребљива је готово за све музичке инструменте (врсте музичких инструмената) сем у неким ситуацијама за дувачке и удараљке. Регенс је најчешће глагол „свирати“. Обухвата ситуације: А. Б. и В. Исп. примере за:

А. (квалификативно)

1) (за инструменте типа *клавир*):

Код свирања на оргуљама хоће се вјештина (Напредак, Згб. 1901, 762). — За свирање на пијану вели да „мачке гњаве“ (Ј. Скерлић, Јаков Игњатовић, Бгд. 1904, 125). — На њој [хармоници] се свира појединачно и скупно (Музичка енциклопедија, Згб., s. v. хармоника). —

5 Наш језик

Гласовирач [је] ... онај који свира на гласовиру (РСА, s. v. гласовирач). — Гласовирачица [је] ... она која свира на гласовиру (РСА, s. v. гласовирачица). — Свирати на клавиру [значи] ... auf dem Klavier spielen (P—K, s. v. клавира). — Гласовирати [значи] ... свирати на гласовиру (РМСХ s. v. гласовирати).

Музичким стручњацима предочили смо за ову ситуацију реченице овако формулисане: „Он свира ...“, „Он уме да свира ...“, „Он у оркестру свира ...“. Одговор већине је да се конструкција са предлогом *на* + локатив овде не употребљава (ДГ и АТ) односно да се може употребити алтернативно (СК), док би је један од њих (МР) употребио само у реченици „Он уме да свира на клавиру“, али не и у осталима.

2) (за инструменте типа *виолина*):

Свирати на виолини ... die Violine, die Geige spielen (P—K, s. v. виолина). — Гудало [је] ... направа, којом се на гудачким инструментима ... производи тон (Муз. енци., s. v. гудало). — Гудети [значи] ... свирати на гудачком инструменту превлачећи гудалом преко жица (РСА, s. v. гудети). — Гудети [значи] ... свирати на гудачком инструменту (РМСХ, s. v. гудети). — Свирати на виолини (РСА, s. v. гуслати). — Гуслати [значи] ... свирати на било којем гудачком инструменту (РМСХ, s. v. гуслати). — Гуслач [је] ... свирач на неком ... гудачком инструменту (обично виолинист) (РСА, s. v. гуслач). — Виолончелист(а) [је] ... свирач [онај који свира] на виолончелу (РСА, s. v. виолончелист(а)).

Одговор музичких стручњака исти је као и за А. 1.

3) (за инструменте типа *гитара*):

Гитарист(а) ... [је] онај који свира на гитари (РСА, s. v. гитарист(а)). — Гитара ... [је] музички инструмент ... на коме се свира (РСА, s. v. гитара). — Гитара [је] ... инструмент са жицама ... на њој се музицирало солистички (Енциклопедија Лексикографског завода, Згб., s. v. гитара). — Свирање на гитари највише ... се [развило] у Шпанији (Муз. енци., s. v. гитара). — Седам-

наести век претставља велики успон у уметности свирања на гитари (Исто). — За музицирање на тамбури народни је израз: „ударати у тамбуру, тамбурати“. Но све више се уврјежује израз „свирати у тамбуру“ (Муз. енци., s. v. тамбура).

И у овом случају мишљење музичких стручњака је исто као и у досад показаним случајевима.

Б. (активна радња у извесном тренутку)

1) (за *клавиру*):

Она је прва свирала постима на клавиру (Т. Ђорђевић, Из Србије кнеза Милоша, Блд. 1922, 123). — [Она] је на клавиру ударала (К. Руvaraц, Списи I, Н. Сад. 1866, 97).

Музичким стручњацима презентирали смо овако формулисане реченице: „Н. Н. је управо почео да свира ...“, „Чујем га где свира ...“, „Уметник Н. Н. ће вечерас свирати ...“. Одговор свих упитаних стручњака је једнодушан: искључиво ће се употребити конструкција са *на* + локатив („Н. Н. управо свира на клавиру“ и др.).

2) (за *виолину*):

Н. Н. је управо почео да свира на виолини. — Чујем га где свира на виолини. — Уметник Н. Н. ће вечерас свирати на виолини (Сви упитани музички стручњаци).

3) За инструменте типа *тамбура*, *гитара* потврде имамо само од стране музичких стручњака, чији је одговор идентичан са одговорима под Б. 1. и 2.

Уколико је регенс глагол „свирати“, конструкцију *на* + локатив употребили би музички стручњаци и за дувачке инструменте и удараљке, искључиво: „Свираће на труби, на добошу“ (ДГ, АТ и МР) или само алтернативно (СК) дајући предност другим конструкцијама (исп. даље).

У поменутиим ситуацијама конструкција (предлог *на*) упућује, мада не сасвим непосредно, на извештај локални, месни карактер одредбе глаголске радње (глаголска радња се врши *на* нечему, на горњој површини нечега; „свирати виолину, клавиру“ — свирати на жицама виолине, свирати на диркама клавира стављајући на њих руке и сл.) активирањем

потребних елемената који чине интегрални део субјекта и објекта у произвођењу звука.

Овај месни моменат присутан је и кад је у реченици исказан прави објекат, тј. појам који представља садржај музичке репродукције (ситуација В.), мада у овој прилици знатно слабије, што, вероватно, и омогућава да се конструкција као „клише“ употреби и за дувачке и друге инструменте (бубањ, добош и сл.), као у примерима за:

В. (с објектом):

Жупник [је] на гудалици и на гласовиру... дао изиграти концерт (М. Павлиновић, Пути, Задар 1888, 41). — Свирати песму на виолини (Р—К, s. v. свирати). — Девојчица нам је свирала Чајковског, наравно на клавиру (В. Поповић, НИН 1967, 879/24).

Свирати [spielen] песму на флаути ein Lied flöten (Р—К, s. v. свирати). Свирати [blasen] песму на флаути ein Lied auf der Flöte blasen (Исто).

Све сонате... су се изводиле на једном инструменту (Муз. енци., s. v. соната).

Мишљење музичких стручњака је овде једнодушно: сви се слажу да ће се у овој ситуацији редовно употребити конструкција са *на* + локатив („Уметник Н. Н. ће ово дело (сонату, песму и др.) (од) свирати на клавиру, на виолини, на тамбури, на гитари, на труби, на добошу, на гуслама“ итд.).

Месни моменат (појам акције на горњој површини) бива апстрахован на рачун објекатског третмана у ситуацији Г., услед чега се конструкција *на* + локатив за њу и не употребљава.

Друга конструкција, глагол + *на* + акузатив, за разлику од претходне, веома се ретко налази у употреби и потврђује је сасвим мали број примера. Уколико се и јавља, наћи ће се употребљена за А. и Б. ситуације и уз разне инструменте, па и дувачке, али се и из самих примера може видети да је оваква употреба или покрајинска или застарела:

За саму свирку сељаци кажу: ... „на музику се свира“ (М. Ђ. Шкарић, Српски етнографски зборник 34, '234). — Зна читати и писати и свирати на егеду (Ђ. По-

повић, М. Сервантес, Дон Кихоте I, Бгд. 1895, 91). — Мија свира на дебелу жицу (Б. Нушић, Сабрана дела, V, Бгд. 1931, 265). — Свирао је на различне фруле (И. Турић, Приче, Згб. 1909, 11). — Виолинист... свира на виолину (Бак., s. v. виолинист). — [Гудалом] се свира... на виолину, гусле, виолончело (Бак., s. v. гудало).

Тип II — конструкција са предлогом *у* + акузатив именице.

Овај се облик јавља веома често и, за разлику од претходног типа, врло је уходан за дувачке инструменте и удараљке, а за остале инструменте ређе, уколико је регенс глагол — „свирати“, „играти“ (у значењу „свирати“) и сл. Најрадије се употребљава за ситуације А. и Б. Исп. примере:

1) (за дувачке инструменте):

Свирати у трубу... *das Horn blasen* (P—K, s. v. свирати. — Трубач... свира у трубу (Бак., s. v. трубач). — Трубити... [значи] свирати у трубу (Бак., s. v. трубити). — Свирати у флауту *die Flöte blasen* (P—K, s. v. свирати). — Он свира (уме да свира) у флауту *er spielt Flöte* (Исто). — У флауту свирати (Словар 1791, 184). — Пастир шета и у танкогласну фрулу... свира (А. Стојковић, Кандор..., Будим 1800, 7). — Уме врло лепо у фрулу да свира (М. Ђ. Шкарић, СЕЗБ 34, 234). — Он чује... овчаре у димле свирати (М. А. Релковић, РЈА, s. v. димле). — Свира у димле Волтер (А. Г. Матош, Пејзажи, Бгд, 1956, 33). — Момци свирају у димле (П. Поповић, Преглед срп. књиж., Бгд. 1922, 202). — Тада ће ваљда у друге димле засвирати (В. Јагић, Спомени мојега живота I, Бгд. 1930, 172). — Диплити [значи]... свирати у димле (РСА, s. v. диплити). — Ти играј... а он ће у гајде да свира (О. Давичо, Међу Маркосовим партизанима, Згб. 1948, 218). — Закаже свирцу у гајде свирати (И. Соколовић, Стромоглави преврат Србије II, Н. Сад 1843, 27). — Крене... свирајући у гајде (Вук, Нар. прип., Беч 1853, 59). — Рђаво свира у гајде (Вук, Нар. пословице, РЈА, s. v. свирати). — Свирати у гајде *dudeln* (P—K, s. v. свирати). — Народ

свираше у свирале (Ђ. Даничић, РЈА, s. v. свирати). — Он... у свиралу свира (РЈА, s. v. свирати). — Свира Миља у златну свиралу (РЈА, s. v. свирала). — Петар у свиралу свирати (Вук, Нар. песме 2, 632). — У свиралу свирит... није слободно сваки дан (Катанчић, РЈА, s. v. свирала). — Свирати у свирајку auf einer Pfeife pfeifen (Р—К, s. v. свирати). — Свирају у рогове (Рапић, РЈА, s. v. свирати).

Занимљиво је да музички стручњаци, којима смо се обратили, не би ову конструкцију употребили за дувачке инструменте, као ни за остале кад је регенс глагол „свирати“. Управо, само један од њих (СК) дозвољава: „Уметник Н. Н. је управо почео да свира (чујем га где свира; он ће вечерас свирати) у трубу“, док остали сматрају да, кад је по среди ситуација Б., треба употребити конструкцију са предлогом на + локатив („Он ће вечерас свирати на труби, на добошу, на бубњу, на флаути“ и др.).

2) (за инструменте типа *клавир*):

Свирати у клавир ... Klavier ... spielen (Р—К, s. v. свирати). — Свирати у клавир (Бак., s. v. свирати). — Говори француски и свира у клавир (В. Петровић, Сабрана дела II, Бгд. 1930, 96). — Свирање у клавир Klavierspielen (Р—К, s. v. свирање). — Свирање њено у клавир било је виртуозно (И. Секулић, Ђакон Богородичине цркве, Згб. 1920, 5). — Играм у ... ортуље (Бјелостенац, РЈА, s. v. играти).

3) (за инструменте типа *виолина*):

Свирати... у виолину (Бак., s. v. свирати). — Свирање у виолину (Исто). — Гуслар [је]... онај који свира у гусле и пева уз њих (Исто, s. v. гуслар). — Ја умет да свирам у ћеманета (виолину) (М. Глишић, Прип. Бгд. 1879, 124). — Ак' не зна у гусле [свирати], а ти му дај таламбас (РЈА, s. v. гусле). — Свирачи засвири... у своје Виолине (А. Качић, Корабљица, Млеци 1782, 262). — Играм у гусле (Бјелостенац, РЈА, s. v. играти).

4) (за инструменте типа *гитара*):

Свирачи засвири... у своје... Китаре (А. Качић, Корабљица, 62). — Свирати у цитру (Ј. Ђорђевић, Латин-

ско-српски речник, Бгд. 1886, 585, s. v. fides). — Гитараш и гитарист(а) [je] ... онај који свира у гитару (РМСХ, s. v. гитараш). — Гитаристкиња [je] ... она која свира у гитару (РМСХ, s. v. гитаристкиња). — Све се више уврјежује израз „свирати у тамбуру“ (Муз. енци., s. v. тамбура).

За инструменте са жицама, нарочито за — тамбуру, радо се као регенс јавља глагол „ударати“ („бити“):⁶

Тамбурати [значи] ... ударати у тамбуру (РЈА, s. v. тамбурати). — Тамбураш [je] ... музикант који удара у тамбуре (Бак., s. v. тамбураш). — Тамбурашица [je] ... жена која удара у тамбуре (Бак., s. v. тамбурашица). — Тамбурати ... ударати у тамбуре (Бак., s. v. тамбурати). — Ударило у тамбуру ђаче (Вук, Нар. пјесме 1, РЈА, s. v. тамбура). — Гитара [je] ... инструмент ... на коме се свира ударајући у жице (РСА, s. v. гитара). — Гитараш ударајући у жице ... скинуо неку копрену (Ј. Бенешкић, s. v. гитараш). — Сељаци кажу: ... у тамбуру „се удара“ (М. Ђ. Шкарић, СЕЗБ 54, 234). — Бити у тамбурицу Tambourinchen rühren (Р—К, s. v. тамбурица). — Лулу пије у тамбуру бије (Вук, Рјечник, s. v. тамбура). — Ком је мило ... нека пева и у тамбуре бије (Д. Обрадовић, РЈА, s. v. тамбура). — За музицирање на тамбури народни је израз: „ударати у тамбуру“, „тамбурати“ рјеђе „жуцати у тамбуру“ (Муз. енци., s. v. тамбура).

За удараљке, међутим, ређе ће се као регенс употребити глагол „свирати“, већ ће се уз њих обично јавити глагол „ударати“ („лупати“, „бубњати“ и сл.) + у + акузатив. Исп. примере:

⁶ Глагол „ударати“ спорадично се јавља у грађи и за још неке инструменте, као клавир и др., али се у тим случајевима, рекли бисмо, осећа или нијанса застарелости такве употребе (исп. Рјав /је/ глагол... гласовирати мјесто клавирати, ударати у клавир, Т. Маретић, РСА, s. v. гласовирати. — Давид чини /то/... ударајући у трубље, свирале А. Качић, РЈА, s. v. свирала. — Никл... у гусле удире, Ђ. Бараковић, РЈА, s. v. гусле. — У гусле мукле ударио, А. Качић, исто) или призивук пејоративности (исп. Нека већ једном престане ударати у тај клавир, ЕФ), тј. значење идентично глаголу „дрндати“ (исп. Над мојом главом неко дрнда у клавир, В. Стојић, РСА, s. v. дрндати).

5) (за инструменте типа бубањ):

Бубњар ... удара у бубањ, добош (РМСХ, s. v. бубњар). — Удара у бубањ (Микаља, РЈА, s. v. бубањ). — У бубње удараху (И. Ђорђевић, исто). — У бубње ударише (Е. Павић, исто). — Ударише у бубње и таламбасе (А. Канижлић, исто). — У бубње ударише (Б. Цуцер, исто). — У бубње и гусле нека ми ударају (Ђ. Даничић, исто). — Момци ... радо ударају у бубањ и свирају (Н. Беговић, РСА, s. v. бубати!). — Ударати у бубањ (РСА, s. v. бубњати). — Бубњација ... ударао у ... бубањ (Ћ. Сијарић, РСА, s. v. бубњација). — Ударајући у дајире она је играла (М. М. Вељић, Прип. с јута I, Скопље 1933, 60).

Када је реч о дувачким инструментима, уместо „свирати“ + у радо ће се као регенс употребити и глагол „дувати“ („пухати“, „звиждати“, „диплити“ и сл.); исп. примере:

Чобанче весело дувахе у свиралу (Босанска вила, Сарајево 1865, 268). — „Мастер“ дува у... друге дипле (Б. Ђорђевић и Р. Теодосић, К. Маркс—Ф. Енгелс, О васпитању и образовању, Бгд. 1946, 104). — Сељаци кажу: у гајде „се дува“ (М. Ђ. Шкарић, ЗЕЗБ 54, 234). — Пухати се може ... у трубљу или рог (РЈА, s. v. пухати). — Узму ... седам трубљи, пак ... у њи пушу (Павић, РЈА, s. v. пухати). — Ловци пушу и свирају у рокове (Рапић, исто). — У... рог пушу (Канижлић, исто). — Нити свира ни у дипле дипли (Босанска вила 1911, 45). — Извади... свиралицу... и почне у њу звижјети (Вук, Нар, прип., 219).

Уз гудачке, пак, инструменте, као регенс се јавља и глагол „гудети“:

Један гуди у „бајс“, а остала двојица у гусле (С. Коренић, Зобрник за нар. живот и обичаје 1, 132). — Ако гудите у виолину, занимат ће вас... виртуози (А. Г. Матош, Пејзажи, Бгд. 1956, 57). — Ти у гусле гуди полагано (Вук, Нар. пјесме 7, 326). — Милош је... лепо гудио у гусле (М. Ђ. Милићевић, РЈА, s. v. гудјети). — Глас [је то] гусларов гудећих у гусле своје (И. Бандулавић, РЈА, s. v. гудјети). — Чух глас гудача који гуђаху у гусле

(Вук, РСА, s. v. гудач). — Слијеп у гуслице гуди (Ј. Илић, РСА, s. v. гуслице).

У ситуацијама В. и Г. ова конструкција са *у* + акузатив се не употребљава.

Употреба предлога *у* (+ акузатив именице) свакако је првобитно иницирана семантичким обележавањем локалног, месног односа акције субјекта према инструменту: означава да се акција субјекта врши према унутрашњости појма-инструмента („дувати у трубу“ = свирати помоћу трубе, тј. свирати, производити звук дувањем (дувајући) у трубу, у унутрашњост трубе). Ово је јасно пре свега када је зависна реч синтагме именица која означава неки дувачки инструмент. Међутим, како само обележавање односа места није релевантан критеријум исказа, већ је релевантан сам чин који се врши у вези са инструментом (свирање), конструкција се као готова, клиширана преноси и на друге типове инструмената у којих акција субјекта није динамички усмерена у унутрашњост предмета („гудети у виолину“), мада се нијанса месног значења може тражити у томе што сваки звук резонира у унутрашњости (кроз унутрашњост) тела инструмента. С друге стране, поједини глаголи, као „ударати“, на пример, ма колико да задржавају своје основно значење, функционално су еквивалентни семантици глагола „свирати“ што и омогућава комбиновање појединих клишетски третираних елемената (исп. „ударати у трубу“ > „ударати у гусле“). Ипак, као што се из грађе види, њихове употребе нису једнако у језику раширене.

Осим предлога *на* и *у*, иначе најфреквентнијих у посматраним ситуацијама, у грађи налазимо и примере за употребу и других предлога, нарочито: *уз*, *по*, *кроз*, које овде издвајамо у посебан тип:

Тип III — падежно-предлошке конструкције су овде следеће:

1. глагол + *уз* + акузатив именице.

Од поменутих предлога у овој групи, *уз* је најраспрострањенији. Иако му је, наиме, у контексту ове врсте зна-

чење најчешће начинско — означава да се радња основног глагола врши „у пратњи“, „уз пратњу“ свирке, свирања и сл. (исп. Младеж пјевала ... уз гајде поигравала, Ј. Јурковић, Изабране прип., Згб. 1930, 58. — Осим пјевања уз гусле, Срби све послове своје раде пјевајући, Вук, Даница 1861, 106) — или локално (исп. „свира седећи уз клавир“), предлог *уз* се употребљава и као семантичка алтернатива предлога *у*, нарочито за инструменте типа *гитара, тамбура, гусле* и друге који служе често само за пратњу радње певања, играња итд.

Регенс је обично глагол „свирати“ односно „гудети“:

Даде му [да] „свира уз гусле“ (М. Влаховић, Гласник Етнограф. музеја у Београду XI, 143). — У програм ће ући свирање уз гусле (Златибор, Ужице 1887, 32/2). — Он свира уз дигле (Вук, Нар. песме, РЈА, s. v. дигле). Гуслати [значи] ... свирати, гудети уз гусле (РСА, s. v. гуслати). — Гуслати [значи] ... гудети уз гусле (РМСХ, s. v. гуслати). — Гудети ... свирати уз гусле, гуслати (РМСХ, s. v. гудети). — Гуди уз гусле (Т. Остојић, Срп. књиж. гласник 26, 471). — Онај ... свира уз тамбурицу (А. Наметак, Добри Бршљани, Згб. 1937, 24).

2. глагол + *по* + локатив и

3. глагол + *кроз* + акузатив, као и евентуална употреба других предлога, маргиналног су значаја; они упућују искључиво на локални, месни третман односа у синтакми. Исп. примере:

Онај младић ... гуди по контрабасу (Д. Шимуновић, Ђердан, Згб. 1914, 126). — Три му ветра свирају по глави (И. Кукуљевић, Целокупна дела I, Бтд., 279). — Салко је ... само гудио кроз зубе некакву пјесму (Осман-Азис, Без наде, Згб. 1895, 22). — Бркоња један пили по басу (А. Шеноа, Прип. II, Згб. 1932, 166).

Тип IV — конструкције без предлога.

Падеж именице може бити, према грађи, двојак:

1. глагол + *акузатив* без предлога и
2. глагол + *инструментал* без предлога.

Први случај (са акузативом) потенцира објекатски однос: радња субјекта посматрана је у вези са инструментом као објектом, као средством које омогућава субјекту да (из)врши глаголску радњу, док је локативни однос између вршиоца и места радње апстрахован. Ову конструкцију потврђују и примери грађе и одговори музичких стручњака, али се у погледу њене применљивости могу запазити извесна неслагања. И грађа и музички стручњаци потврђују употребу ове конструкције за ситуацију А.:

Свирати флауту flöten (Р—К, s. v. свирати). — Моја Милка клавир свира (В. Живковић, Песме, Бгд. 1907, 133). Она клавир свира (Јб. Ненадовић, Целокупна дела V, 2. изд. Бгд., 35). — Она игра ... најбоље гласовир (А. Шеноа, Прип. IV, Згб. 1933, 181). — Свак ужива, да складније дипле дипли (И. Гундулић, РЈА, s. v. дипле). — Ја не свирам прим, ја то знам (В. Петровић, Сабрана дела IV, Бгд. 1930, 59). — Како мандолину свира? (Ј. Кулунџић, Виенац, Згб. 1924, 449). — Ми Словени играмо гајде (М. Крлежа, Излет у Русију, Згб. 1926, 42).

Музиколози овој конструкцији, кад је по среди квалификативни смисао исказа, дају примат (сви упитани), тј. употребиће само њу искључиво и то за све инструменте (ДГ и АТ) односно сматрају да се алтернативно може употребити и конструкција са предлогом на + локатив за све инструменте сем за дувачке и ударалке (СК и МР).

Грађа, међутим, ову конструкцију потврђује и за ситуацију Б., мада са релативно мало примера:

Пред два момка гајдаш гајде дува (Ј. Поповић, Милошијада, Будим 1829, 169). — Ту су читав дан свирали грамофон (М. Крлежа, Излет у Русију, 64). — У јутру ... неко је свирао мандолину у дворишту (Исто, 126). — Свирају слијепци цитре (Исто, 26).

И грађа и одговори музичких стручњака слажу се у томе да је ова конструкција искључива за ситуацију Г.:

Тако ће од сада ... итрати прве гусле млади гуслач (В. Хобул, Вијенац III, Згб. 1924, 554). — Енглези ... сви-

рају трећу виолину (И. Секулић, Књиж. новине, Бгд. 1948, 19/1). — Н. Н. ће у тој композицији свирати соло клавир (прву виолину, другу флауту, соло титару, соло добош итд.) (СК, ДГ, АТ, МР).

За другу конструкцију овога типа (глагол + инструмен-тал без предлога), иако је, можда, најочекиванија — с обзи-ром на то да је, објективно, инструмент у ствари средство за произвођење звука, предмет којим се вршилац радње служи у остварењу радње примера у грађи једва да има. Обично ће се употребити само онда када се жели нагласити неки од елемената оруђа („свира гудалом“) или начина („свирати прстима“), што посебно погодује ситуацији када је у реченици исказан и предмет, садржај извођења (ситуација В.):

Свирати [значи]... извести неки комад музичким инструментом (РЈА, s. v. свирати). — Свети [ће] у краљевству небеском ... разликијем свиркама свирати (Дивковић, исто). — Узео је гитару, па ... игра њеним жицама (Ђ. Јакшић, Дела VII, Бгд. 1883, 228). — Црногорци свирају ... ковалом и гајдама (А. Петровић, СЕЗБ 7, 498).

З а к љ у ч а к

Уопште узев, може се закључити да су рекције глагола „свирати“ различите и да се, начелно, не осећа чврст, устаљен систем у употреби појединих спрега за истозначне ситуације чак и у једних те истих аутора.

Ипак, као најфреквентније издвајају се:

а) конструкција глагол + на + локатив („свирати на клавиру“) нарочито онда када смисао реченице подразумева активну радњу субјекта у извесном тренутку и кад је у реченици исказан објекат, садржај, предмет извођења („свирати сонату на флаути“). Не може се употребити ако је инструменат детерминисан одредбом „соло“ (клавир), „прва“ (виолина) и сл. По мишљењу музиколога, ова конструкција се не употребљава (или се ретко употребљава) у квалификативним ситуацијама („он свира“, „он уме да свира“, „он у оркестру свира“ итд.);

б) конструкција глагол + *у* + акузатив („свирати у трубу“) карактеристична је пре свега за дувачке инструменте и ударалке уколико се реченицом означава активна радња или квалификација, способност субјекта за вршење радње свирања. Музички стручњаци различно третирају ову конструкцију. Једни је сматрају примарном за дувачке инструменте и ударалке, док други дају предност конструкцији са *на* + *у* + локатив и за ове инструменте. Али с обзиром на фреквенцију употребе преимућство се мора дати првој;

в) конструкција глагол + акузатив без предлога („свирати у оркестру (прву) виолину“) искључива је када је у реченици инструменат детерминисан одредбом „соло“ и сл. По мишљењу музиколога, ова конструкција је примарна и у квалификативним ситуацијама („он свира клавир“ = уме да свира клавир и сл.), мада неки од њих дозвољавају алтернативно и конструкцију са *на* + локатив за све инструменте сем дувачких и ударалки.⁷ И њима се свакако мора дати за право.

Остале конструкције специфичног су или маргиналног значаја.

Др Е. Фекете

⁷ Све се ово у начелу слаже и са подацима до којих је дошао и у својим универзитетским предавањима већ изнео проф. М. Стевановић.